

- İshak Emin Aktepe, *İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, İstanbul: Yedirenk., 2010, 156 s.
Değerlendiren: Necmettin Kızılkaya*

İslâmî finansın her geçen gün gelişmesine paralel olarak İslâm iktisadına ve İslâmî finansa olan ilgi de artmaktadır. Bu ilginin önemli bir kısmını günümüz ekonomilerinin ana enstrümanı olan finans ile ilgili çalışmalar oluşturmaktadır. Kapitalist ekonomiyi benimseyen Batılı ülkeler, Müslüman sermayeyi değerlendirmek için değişik alternatifler geliştirmektedirler. Bu alternatiflerin en hızlı büyüyen ve mevcut ekonomik sistemin dokusuna en uygun olanı hiç şüphesiz bankacılık sektörüdür. Bu nedenle büyük Batılı şehirlerde İslâmî finans yapan kurumlara rastlamak artık yadsınamayacak bir durum arz etmektedir. Bu sektöre ilgiyi besleyen akademik çalışmalar da artarak devam etmektedir. İslâmî finans alanında açılan master ve doktora programları ile daha çok teknokratlara yönelik çeşitli sertifika kurslarını bu çerçevede saymak mümkündür. İslam ülkeleri ve Batı ile mukayese edildiğinde, Türkiye’de gerek sektörel ve gerekse akademik düzeyde bu konuya olan ilginin oldukça düşük düzeyde olduğu görülür. İslâmî finans yapan kurumların bankacılık alanında yaklaşık % 5’lik bir paya sahip olmaları ve üniversitelerde bu alanda herhangi bir akademik programın olmaması bunun en önemli göstergesidir. Ayrıca bazı Batılı ülkelerde İslâmî finans yapan kurumların kendi ilkelerine göre çalışabilmeleri için regülasyona gidilirken Türkiye’de bu konuda çok daha muhafazakar bir tavır takınılmasını da bu çerçevede zikretmek gerekir. Türkiye’de İslâmî finansa karşı olan bu ilgisizliğin bir sonucu da konuyla ilgili neşriyatın oldukça az olmasıdır. Bu nedenle, son dönemlerde bu alanda kaleme alınan önemli çalışmalardan birisi olan İshak Emin Aktepe’nin bu eseri, alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Bir giriş ve beş ana bölümden oluşan eserin giriş kısmında İslâm iktisadının ilkeleriyle ilgili genel bir çerçeve sunulmaktadır. Yazar birinci bölümde, ele alacağı meselelere tarihsel arka plan sağlaması için kısaca iktisat tarihine değinmiştir. İnsanların finansman bulma yollarının incelendiği ikinci bölüm, faizli ve faizsiz borçlanma yöntemleri şeklinde iki alt başlığa ayrılmıştır. Faizli borçlanmanın kısaca ele alındığı ilk alt başlıkta faizin beşerî ve dinî boyutları tartışılmış ancak burada verilen bilgiler derinlemesine olmayıp sathi kalmıştır. Örneğin faiz konusunda tarafların görüşleri verilmekle yetinilmiş, (s. 36-41) bunlar analiz edilmemiştir. Faizsiz finansman yollarının incelendiği ikinci kısımda, konu sadece İslam hukukundaki faizsiz finansman yöntemlerine ayrılmış, başka din ve kültürlerin bununla ilgili yaklaşımlarına değinilmemiştir.

Modern finansman yöntemlerinin incelendiği üçüncü bölümde faizsiz ve faizli bankaların bu konudaki farkları üzerinde durulmuş, bu çerçevede faizsiz bankalarda en çok müracaat edilen finansman yöntemi olan murâbaha uygulamasına genişçe yer verilmiştir. Özellikle çağdaş murâbaha uygulamaları, bunlara getirilen eleştiriler ve kuşku

* Araştırma Görevlisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

derinlikli bir şekilde incelenerek bunların bankacılık sistemindeki uygulamaları detaylı olarak ele alınmıştır. Daha sonra teverruk yöntemini esas alan commodity murâbaha ile reverse murâbahaya değinilmiş, ardından kısaca leasing işlemleri üzerinde durulmuştur.

Günümüz ticari işlemlerinde önemli bir yer tutan kredi kartları ile ilgili yaklaşımların ele alındığı dördüncü bölümde, modern bir ürün olan kredi kartıyla ilgili muasır bilginlerin tartışmalarına, uluslar arası kuruluş-banka, banka-kart hâmile ve banka-işyeri ilişkisi çerçevesinde yer verilmiş; bölüm sonunda ise yazarın meseleyle ilgili bir değerlendirmesi yer almıştır. Beşinci bölümde ise vadesinde ödenmeyen borçlara verilen gecikme cezaları konusu ele alınmıştır. Faizsiz bankalara yöneltilen eleştirilerin başında gelen bu konu ile ilgili yaklaşımlar, enflasyon farkını talep etmek, mahrum kalınan kâr payını talep etmek, satışı liste fiyatı üzerinden yapmak ve borçluyu misliyle cezalandırmak başlıkları altında incelenmiştir. Bu başlıkta daha çok muasır yaklaşımlara yer verilmiş, klasik teoriye değinilmemiştir. Bölüm başında konuyla ilgili ayet ve hadisler aktarılmış, hadislerin muhaddisler tarafından nasıl yorumlandığı üzerinde durulmuş ancak fıkıh eserlerinde ortaya konan teoride bu rivayetlerin nasıl analiz edildiğine değinilmemiştir. Bu bölümde borcun geciktirilmesi meselesi borcun özürsüz geciktirilmesi çerçevesinde ele alınmış; özürlü geciktirilen borç ile ilgili tartışmalara yer verilmemiştir.

İnsanların tarih boyunca finansmana ihtiyaç duydukları ve bunu da çeşitli şekillerde sağladıkları tezi üzerine kurulu olan eserin önemi kuşkusuz büyük olmakla beraber, temelde üç probleme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunların başında eserdeki tarih algısının batılı paradigma üzerine kurulu olması gelmektedir. Buna göre, ilk dönemlerde ilkel bir yaşama sahip olan insanlık zamanla gelişim kaydetmiş ve iktisadi faaliyetler de bu çerçevede sürekli gelişmiştir. Toplumların giyim-kuşam, yeme ve barınma zevkleri bakımından ilkel olarak ifade edilmeleri, bu bakış açısının bir yansımasıdır. İkel dönemlerde giyinmenin zaruret sebebiyle olduğu görüşü, mağaralardan gökdelenlere doğru meydana gelen evrilmenin terakki olarak algılanması (s. 21), günümüzde dahi bazı toplumların gıdalarını elde etme yöntemleri ve barındıkları mekanları inşa malzemeleri itibarıyla ilkel olduğu (s. 22) gibi yargılar, bu tarih ve medeniyet perspektifinin göstergeleridir. Bu tür bir bakış açısı üzerine kurulu olan modern iktisat verilerine eleştirel bir gözle bakmayan yazar, batılı paradigmanın geliştirdiği modern ürünleri de doğal bir şekilde birer kazanım olarak değerlendirmektedir.

İslam hukuku çerçevesinde finansman ve bankacılığın incelendiği eserde kullanılan kaynaklar incelendiğinde, bunların büyük çoğunluğunun fıkıh kitaplarından ziyade hadis kitapları olduğu görülür. Buna göre, çalışmada zengin bir hadis malzemesi kullanılmakla beraber, aktarılan rivayetlerin veya ilgili meselelerin fakihler tarafından nasıl anlaşıldığı çoğunlukla ortaya konmamıştır. Fakihlerin, yaşadıkları dönemde meydana gelen iktisadi problemleri analiz yöntemleri günümüzde karşılaşılan problemlere çözüm üretme noktasında önemli veriler içermekle beraber bunlara yer verilmemiştir. Eserde ele alınan fikhî meseleler daha çok hadis kaynaklarından rivayetlerle temellendirilmiş, fikhî yaklaşım yansıtılmamıştır. Örneğin fakihlerin, canlıların veresiye mübadele-

siyle ilgili görüşleri bir hadis kitabından aktarılmış, görüş ayrılığını nasıl temellendirdiklerine değinilmemiştir (s. 24). Fikhî kavramların anlamlarının hadis kitapları ve şerhlerinden verilmesi de yine bu çerçevede zikredilmelidir (s. 30, 43, 46-47, 52). Aynı şekilde bazı icma iddialarının Mübârekfûrî'nin *Tuhfetu'l-ahvezî* isimli eserinden aktarılması (s. 16), taksitli satışın caiz olduğu yönünde icma olduğunun İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*'sinden nakledilmesi (s. 49) ve selem akdinin tanımı ve meşruiyeti konusunda ittifak olduğunun *Fethu'l-bârî*'den alıntı yapılması (s. 52) buna örnek verilebilir. Modern finansman yöntemlerinin ele alındığı üçüncü bölümde de hadis kitaplarından hareketle bazı fikhî hükümler verilmiştir. Örneğin İslam hukukçularının taksitle mal satışı ile ilgili icmalarının bulunduğu görüşü *Fethu'l-bârî*'den alınmıştır (s. 68). Aynı şekilde veresiye satış ile ilgili bir hüküm Abdurrezzâk b. Hemmâm'ın *Musannef*'inden aktarılan bir görüşle açıklanmıştır (s. 70). Kabzedilmeden satılan malların satımının sıhhatiyle ilgili tartışmalar aktarılırken fikhî kitaplarından ziyade hadis kaynaklarına dayanılmıştır (s. 77-78).

Eserin sahip olduğu üçüncü temel problem, batı dillerinde konuyla ilgili yapılan çalışmalara neredeyse hiç yer vermemesidir. Halbuki finans ve bankacılık ile ilgili kaleme alınan eserlerin büyük bir kısmını İngilizce kaynaklar oluşturmaktadır. Bu konuda yazılan müstakil kitapların yanısıra, alan ile ilgili birçok akademik dergi ve bu dergilerde yayımlanan makalelerin kullanılmaması, çalışmanın ikincil kaynaklardan istifade yönünü önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu durum, eserin modern finansal ürünlerle ilgili tartışmaların sadece bir kısmını yansıtması sonucunu doğurmuştur.

Faizli bankacılık ve finansman dışında herhangi bir yöntemin tasavvur edilmediği günümüz ekonomilerinde, faizsiz yöntemlerin de olabileceği yönünde yapılan çalışmaların önemi yadsınamaz. Özellikle Türkiye sözkonusu olduğunda, kanunî düzenlemelerin yetersizliği, sektörel bazı problemler ve bu alanda yapılan çalışmaların eksikliği gibi nedenlerle faizsiz bankacılığın ikincil bir konumda görülmesi, toplumda bu bankalarla ilgili menfi kanaatlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle, faizsiz bankacılık ile ilgili temel kavram ve kuramları tanıtmayı hedefleyen bu çalışma, alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yazarın katılım bankacılığı sektöründe çalışması sebebiyle sahip olduğu deneyim, eserden istifadeyi arttırdığı gibi çalışmayı da önemli kılmaktadır.